ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 6, številka 1-2, junij 2002 · ISSN 1408-2969

IZ ZGODOVINE FILOZOFIJE

Matija Arko

Fregejevo pojmovanje eksistence

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

Citiranje: Matija Arko, »Fregejevo pojmovanje eksistence«, *Analiza: časopis za kritično misel* 6, št. 1-2 (2002): 143–152.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Matija Arko
Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

FREGEJEVO POJMOVANJE EKSISTENCE

Frege je razvil semantiko, ki sicer dopušča rabo stavkov, ki vsebujejo prazna imena, čeprav taki stavki niso niti resnični niti napačni. Frege ima zatrjevanje eksistence za poseben primer zatrjevanja števila. Reči, da nekaj obstaja, je isto kot reči, da ta stvar ni nič. Eksistenca je, tako kot število, lastnost pojmov in zato pojem drugega reda. Pripisovanje eksistence individuom je nesmiselno in krši pravila logične sintakse. Frege v zgodnjem delu "Dialog s Pünjerjem o eksistenci" zagovarja stališče, da je eksistenca kot predikat prvega reda samoumevna in nezanikljiva. Kot taka je lastnost vsega in je zaradi tega pojem z neskončnim obsegom in brez vsebine. Trditev, da je eksistenca samoumevna lastnost in zaradi tega brez vsebine, je treba razumeti kot hipotetično razmišljanje, kaj bi bilo, če bi eksistenca bila res predikat prvega reda. Zaradi tega, ker se eksistence ne da zanikati in zaradi njene vsebinske praznosti, je Frege ne sprejme kot predikat prvega reda.

Ključne besede: eksistenca, predikat prvega reda, predikat drugega reda, Gottlob Frege.

Frege (1848-1925) velja za "začetnika moderne simbolne logike" (Ule, 1982: 11). Njegova raziskovanja so poskušala izpeljati vso aritmetiko iz logike (logicizem). Za nas so zanimivi predvsem tisti njeni rezultati, ki govorijo o zatrjevanju eksistence, ki po njegovem ni "drugega kot zanikanje števila nič". Hkrati pa je razvil semantiko, ki sicer dopušča rabo stavkov, ki vsebujejo prazna imena, čeprav taki stavki niso niti resnični niti napačni.

Zdi se, da obstaja protislovje med Fregejevimi zgodnjimi in poznimi pogledi glede eksistence. Frege je na začetku svojega filozofskega razvoja trdil, da je pripisovanje eksistence individuu samoumevno, nasprotno pa pozneje trdi, da so taki stavki nesmiselni. Namen tega članka je pokazati, da gre le za navidezno protislovje. V članku bom pokazal, da sta oba nasprotujoča si pogleda glede eksistence združljiva. Pri tem bom primerjal Fregejevo zgodnje delo "Dialog s Pünjerjem o eksistenci" z njegovimi kasnejšimi deli, zlasti z *Osnovami aritmetike*.

Preden začnemo z našo razpravo, pa si poglejmo vrstni red oziroma zgradbo članka. Najprej bom predstavil Fregejeve pozne poglede glede eksistence, ki so dandanes močno uveljavljeni in sprejeti. Potem pa bom predstavil njegove zgodnje poglede, jih interpretiral in primerjal z njegovimi kasnejšimi pogledi.

Fregejevo pozno pojmovanje eksistence

Frege razlikuje med lastnimi imeni [*Eigennamen*] in pojmi [*Begriffe*]. Primeri za lastna imena so Jutranjica, Večernica, Venera in tudi določni opisi, na primer "Mozartov rojstni kraj". Imena so popolni [*vollständige*] – nasičeni izrazi in ne potrebujejo dopolnitve. *Begriffswörter* pa so nenasičeni – "ungesättigt". Pojem si lahko predstavljamo kot funkcijo, katere argumenti so predmeti, ki so označeni z lastnimi imeni. Taka funkcija oziroma pojem je npr. "( ) je planet". Okrogla oklepaja označujeta prazno mesto, v katerega vstavljamo argumente. Ko je prazno mesto zapolnjeno, dobimo stavek [*der Satz*]. Z različnimi zapolnitvami lahko kot vrednost dobimo Resnico ali Neresnico. Stavki s praznimi lastnimi imeni nimajo resničnostne vrednosti. Primer za resničnostno vrednost Resnice je: "Večernica je planet", za resničnostno vrednost Neresnice pa "Sonce je planet". "Zevs je planet" pa nima resničnostne vrednosti.

Za Fregeja je eksistenca predikat drugega reda. Eksistenca je prav tako funkcija, njeni argumenti pa niso lastna imena, temveč pojmi prvega reda [*Begriffe erster Stufe*]. Tako lahko v izraz "Obstaja nekaj, kar ____" vstavimo pojem prve stopnje, npr. "____ je filozof", in dobimo: "Obstaja nekaj, kar je filozof ."

Veliko napako storimo, če namesto pojmov v tako funkcijo vstavljamo imena, na primer "Obstaja Russell":

> "Reči, da obstaja Afrika ali da obstaja Karel Veliki, ni samo jezikovno neprimerno, temveč je tudi nesmiselno. Lahko pa rečemo, da obstaja nekaj, kar je imenovano Afrika, in besede 'je imenovano Afrika' označujejo nek pojem." (Frege, 1967: 270-271)[1]

Tako lahko razložimo kantovsko intuicijo, da eksistenca ni realen predikat. Če rečemo "Karel Veliki je" ali "Karel Veliki je obstoječ", kršimo pravila logične sintakse. Četudi kršimo logična pravila, ko rečemo "Karel Veliki je", pa to ni v nasprotju z našim jezikovnim občutkom.

Raziščimo podrobneje Fregejevo razlikovanje med predikati prve in druge stopnje. Frege razlikuje v izjavah tri popolnoma različne logične zveze: (1) odnos pripadnosti nekega predmeta k določenemu pojmu [*die Beziehung des Fallens eines Gegenstandes "unter" einen Begriff*]; (2) odnos podreditve nekega pojma pod nek drug pojem; (3) odnos pripadnosti kakega pojma k nekemu višjemu pojmu.

Pod (1), kjer gre za odnos pripadnosti nekega predmeta k določenemu pojmu, pripisujemo lastnosti določenemu predmetu. Pojem predstavlja neko lastnost [*Eigenschaft*] tega predmeta in se potemtakem razume kot pojem prve stopnje. Primer: "Sokrat je človek." Pojem je tukaj lastnost, in sicer lastnost "biti človek". Ta pojem ima obliko "( ) je človek" ali *F*( ) ali *Fx* pri sodobnem logičnem zapisu. Prazno mesto v oklepajih lahko zapolnimo le s predmetom, se pravi, da na ta mesta pišemo le imena.

Pogovorni jezik je pogosto zavajajoč, saj nam poznejša logična analiza pokaže, da ima stavek popolnoma drugačno obliko, kot se zdi na prvi pogled. Šele ko so ti izrazi izraženi v simbolih predikatne logike, lahko ugotovimo njihovo pravo

[1] Prevedel Milan Franc.

obliko. V primeru (2) (odnos podreditve nekega pojma pod nek drug pojem) se zgodi ravno to. Mislimo, da se stavka "Ljudje so umrljivi" in "Sokrat je umrljiv" razlikujeta le v tem, da v prvem stavku izrečemo [*aussagen von*] pojem o nekem drugem pojmu, medtem ko v drugem izrečemo pojem o nekem predmetu. Mislimo torej, da je isti pojem ("( ) je umrljiv") enkrat uporabljen kot pojem druge stopnje in drugič kot pojem prve stopnje. To pa je zmotno. "Ljudje so umrljivi" pomeni isto kot "Vsi ljudje so umrljivi". To pa lahko izrazimo tudi drugače: "Če ( ) je človek, potem je ( ) umrljiv." Tako pridemo do pravilne oblike tega izraza in vidimo, da sta tukaj dva pojma prve stopnje v odnosu drug do drugega (namreč pojma "( ) je človek" in "( ) je umrljiv"). Izkaže se, da gre tu le na videz za pojem druge stopnje, ki naj bi nastopal kot lastnost nekega drugega pojma. "Umrljivost" oziroma "( ) je umrljiv" je značilnost [*Merkmal*] pojma "( ) je človek" ("Mensch-sein"). Ta dva pojma sta pojma prve stopnje. Pojmi prve stopnje pa so lahko lastnosti predmetov (kot v "Sokrat je človek" in "Sokrat je umrljiv"). V tem primeru imamo obliko "*Fa*", "*Ga*". Pri podreditvi nekega pojma pod drugi pojem pa gre za obliko: $(\forall x)(Fx \rightarrow Gx)$. Kot rečeno, stojita (kadar je en pojem podrejen drugemu) dva pojma prve stopnje v odnosu "biti značilnost".

Šele pri (3) (odnos pripadnosti kakega pojma k nekemu višjemu pojmu) pridemo do primera, v katerem pojem (druge stopnje) ni značilnost nekega pojma, ampak je njegova lastnost. Ampak ti pojmi druge stopnje so popolnoma različni od pojmov prve stopnje, podobno, kot so pojmi prve stopnje popolnoma različni od predmetov. Pojmi druge stopnje ne morejo biti lastnosti predmetov, ampak le pojmov prve stopnje. Pojmi prve stopnje so lastnosti predmetov in so lahko značilnost drugih pojmov prve stopnje. Medtem ko so lahko pojmi druge stopnje le lastnosti pojmov prve stopnje.

Pojmi druge stopnje imajo obliko "( ) niso nič", "( ) je le 1", "( ) so več kot 2", "( ) so 12", "( ) so številni". Na prazna mesta se lahko vstavi le pojme prve stopnje, torej pojme oblike "*F*( )" oziroma "*Fx*", a ne predmetov (*a*) ali izjav (*Fa*). Tudi naslednji kvantifikatorji v predikatni logiki so pojmi druge stopnje: $(\exists x)(\ )$ ali $(\forall x)(\ )$. Tudi tukaj lahko vstavimo v prazna mesta le pojme prve stopnje. Tako dobimo sledeče izjave, v katerih imamo odnos pripadanja nekega pojma k višjemu pojmu: $(\exists x)(Fx)$, $(\forall x)(Fx)$, (za 12 x)(Fx). Izrazimo še (1), (2) in (3) v simbolih predikatne logike:

(1) *Fa* (= Pripadanje nekega predmeta k pojmu prve stopnje (lastnost predmeta), a sodi pod pojem F.)

(2) $(\forall x)(Fx \rightarrow Gx)$ (= Podreditev nekega pojma prve stopnje pod nek drugi pojem prve stopnje. Biti *G* je značilnost *F*-ov.)

(3) $(\exists x)Fx$ (= Pojem druge stopnje je lastnost pojma prve stopnje. Lastnost "biti *F*" je uprimerjena.)

Fregejevo pojmovanje eksistence je tesno povezano s pojmom števila. Frege je želel zavrniti običajni nazor, da je število lastnost stvari. Njegov prvi protiargument je primer pesnitve Iliada (Frege, 2001: 45). Iliado lahko pojmujemo kot pesnitev s 24 spevi ali kot veliko število verzov. Prav tako lahko iste škornje pojmujemo kot en par škornjev ali kot dva posamezna škornja. Razliki v številu ne ustreza nobena fizikalna razlika. Kaj je Frege želel povedati, lahko najlažje vidimo iz sledečega citata:

> "Če lahko kakšen predmet z isto pravico imenujem zelen ali rdeč, je to znak, da ta predmet ni pravi nosilec zelenosti. Pravi nosilec zelenosti je šele ploskev, ki je samo zelena. Tako tudi predmet, ki mu lahko z isto pravico pripišemo različna števila, ni pravi nosilec števila." (Frege, 2001: 46)

Bistvena razlika med barvo in številom je, da je barva neke površine neodvisna od naše volje. Zavojčku kart pa lahko z oziroma na naše dojemanje tega zavojčka pripišemo poljubna števila. Na primer kot število kart ali kot moč karte. Še posebej pa ta poljubnost pride do izraza pri različnih igrah. Tako npr. pri igri "ajnc" desetki in asu lahko pripišemo skupno število 21 ali pa 11. Lahko pa tudi, ne glede na pravila igre, rečemo, da gre za dve karti, torej jima pripišemo število dve. Nosilci števila so pojmi in ne predmeti. Nekemu predmetu lahko pripišemo različna števila, medtem ko za nek pojem tega ne moremo storiti. Števila so v odnosu do nekega pojma med seboj izključujoča, kot so barve medsebojno izključujoče v odnosu do neke ploskve. In kako je to povezano s eksistenco:

> "V tem pogledu je eksistenca podobna številu. Zatrditev eksistence ni pač nič drugega kot zanikanje števila nič." (Frege, 2001: 73)

Podobnost med eksistenco in številom pa se kaže v tem, da tudi število ni določilo pojma. Pri izrazu štirje plemeniti konji se zdi, kot da bi štiri pojem konja določalo na isti način, kot to določa izraz plemenit (Frege, 2001: 73). To pa ne drži. Le izraz "plemenit" je določilo pojma.

Fregejevo zgodnje pojmovanje eksistence

Zdaj prehajam k predstavitvi Fregejevih zgodnjih pogledov. Frege v spremni besedi, oziroma v dodatku k "Dialogu s Pünjerjem", razvije razpravo o eksistenci kot predikatu prvega reda. Na prvi pogled se zdi, da je njegovo pojmovanje eksistence kot predikata prvega reda, ki ga zastopa v "Dialogu", popolnoma drugačno od tistega, ki ga kasneje najdemo v *Osnovah*. Zdi se, da Frege v "Dialogu" zastopa pogled, da eksistenca lahko nastopa tudi kot predikat prvega reda. Menim pa, da trditve o eksistenci v "Dialogu" niso v nasprotju s trditvami o eksistenci, ki jih najdemo v *Osnovah*, zlasti še, če jemljemo "Dialog" kot hipotetično razmišljanje, kaj bi bilo, če bi eksistenca bila predikat prvega reda.

Frege Pünjerju pripiše pogled, da je razlika v pomenu besede "eksistirati" v stavkih "Leo Sachse eksistira" in "Ljudje eksistirajo" podobna, kot je razlika v pomenu sklopa besed "... je Nemec" v stavkih "Leo Sachse je Nemec" in "Nekateri ljudje so Nemci". Frege poudari, da je stavek "Leo Sachse eksistira" samoumeven, stavek "Ljudje eksistirajo" pa ne. Samo po sebi se nam postavi vprašanje, ali ima "eksistirati" v zadnjih dveh stavkih isti pomen. Če stavki "Ljudje obstajajo", "Ljudje eksistirajo", "Med obstoječim je marsikaj človek" pomenijo isto, potem prava vsebina stavkov ni vsebovana v besedah "obstajati" ali "obstoječ". Besedi "eksistirati" oziroma "je" sta le besedi, ki dajeta stavku njegovo obliko, "eksistirati" je le slovničen predikat, ker mora imeti vsak stavek slovnično obliko subjekt-predikat. Zapelje nas slovnična oblika stavka, da v stavku "Ljudje eksistirajo" iščemo predikat "eksistirati".

Frege nadaljuje (Frege, 1969: 69-71) z razpravo o "praznosti" predikata eksistenca. V stavku "Ljudje obstajajo" nima beseda "obstajajo" nobene vsebine.

To lahko po Fregeju pokažemo tako, da "obstajajo" nadomestimo z "biti samemu sebi enak". V obeh primerih ne gre za lastnost, ki bi nekaj novega pripisala predmetu. Izraza "obstajati" in "biti samemu sebi enak" lahko vedno zamenjamo, ne da bi pri tem storili kakšno napako. Stavek "*A* je" je prav tako neinformativen kot stavek "*A* je enak samemu sebi", pri čemer je "*A*" singularni termin (primeri za singularne termine so: Metka, Lent, Janez). Niti ne moremo nobenega od obeh stavkov zanikati. Na mesto A pa lahko vstavimo katerikoli singularni termin – stavka bosta ostala vedno resnična. Ko rečemo "*A* je samemu sebi enak" po Fregeju nimamo namena natančneje spoznati *A*, ampak lahko le zatrjujemo logični zakon identitete. Stavka "ta miza obstaja" in "ta miza je sama sebi enaka" sta samoumevna, medtem ko stavka "Ljudje so" ali "Mize so" nista. V splošnem bi lahko povzeli, da je za Fregeja eksistenca kot predikat prvega reda samoumevna, kar pomeni: 1) da njeno zanikanje vodi v protislovje, 2) eksistenca kot predikat prvega reda je neinformativna – ne pomaga nam bližje spoznati subjekt, kateremu je pripisana in 3) eksistenca nima funkcije ločevanja – s tem, ko eksistenco pripišemo nekemu *A*, ga ne uvrstimo v enega izmed dveh razredov, saj po Fregeju ne obstajata dva razreda stvari: prvi, ki bi zaobsegal bivajoče, drugi pa nebivajoče stvari.

K možnemu razlikovanju med razredom bivajočih in ne bivajočih stvari se bomo še vrnili. Zdaj pa si poglejmo dokaz o samoumevnosti eksistence kot predikata prvega reda. Frege dokazuje, da hipoteza, da je eksistenco kot predikat prvega reda mogoče zanikati, vodi do protislovja:

> "Če hočemo besedi 'eksistenca' [*Sein*] dati neko vsebino [*Inhalt*], tako da stavek '*A* je' ni odvečen in samoumeven, potem smo prisiljeni priznati, da je negacija stavka '*A* je' možna; to pomeni, da obstajajo predmeti, katerim moramo odreči eksistenco. Potem pa pojem 'eksistenca' ni več ustrezen, da bi služil za razlago besede 'obstajajo' [*es gibt*] v smislu, da ima 'Obstajajo *B*-ji' enak pomen kot 'Nekaj eksistirajočega pade pod pojem *B*'. Uporabimo to razlago na stavku 'Obstajajo predmeti, katerim moramo odreči eksistenco'. Dobimo 'Nekaj eksistirajočega pade pod pojem neeksistirajočega' ali 'Nečesa eksistirajočega ni'. Temu se ne moremo izogniti, brž ko pojmu eksistence hočemo dati kakršnokoli vsebino. Ravno zato je potrebno, da ob predpostavki, da ima 'Obstajajo *B*-ji' enak pomen kot 'Nekaj eksistirajočega je *B*', eksistenco razumemo kot nekaj povsem samoumevnega." (Frege, 1969: 73)

Argument lahko rekonstruiramo:

(1) "*A* je" ni samoumevno. (predpostavka za *reductio ad absurdum*)

(2) Negacija "*A* je" je v določenih okoliščinah lahko resnična. (iz 1)

(3) Obstajajo predmeti, katerim moramo odreči eksistenco. (iz 2)

(4) "Obstajajo *B*-ji" ima enak pomen kot "Nekaj eksistirajočega je *B*". (predpostavka)

(5) "Obstajajo predmeti, katerim moramo odreči eksistenco" pomeni "Nekaj eksistirajočega sodi pod pojem neeksistirajočega". (protislovje iz 1-4)

∴ "*A* je" je samoumevno. (*reductio ad absurdum* 1-5)

S tem naj bi bilo dokazano, da je eksistenca kot predikat prvega reda samoumevna lastnost. Ali lahko temu argumentu ugovarjamo? Meinongovci bi zagotovo oporekali četrti premisi oziroma predpostavki. Meinongovci poznajo več vrst obstoja. Meinong uporablja besedo *eksistenca* za predmete v času in prostoru, medtem ko beseda *subsistenca* zaznamuje abstraktne predmete (npr. geometrijske like in števila). Tretja raven obstoja, "bit onkraj eksistence in neeksistence" pa vključuje poleg predmetov, ki ne obstajajo (npr. Pegaz) tudi predmete, ki so nemogoči (štirikotni trikotnik). Meinongovci bi se prav gotovo strinjali s tretjo premiso, saj "obstajati" in "eksistirati" za njih nimata istega pomena. Predpostavka (4) pa nasprotuje premisi (3) in ostalim premisam, zato ni čudno, da nas tako sklepanje privede do protislovja. Če pa se strinjamo s premiso (3), pa se zdi naravnost nerazumno sprejeti četrto premiso oziroma našo predpostavko. Iz tretje premise lahko namreč izpeljemo, da je "obstajati" pojem, ki zaobsega več predmetov kot "eksistirati", zato nikakor ne moremo trditi četrte premise.

Frege trdi, da sta "eksistirati" oziroma "je" le besedi, ki dajeta stavku njegovo obliko, nista pa nosilki pomena. Vsebina izjave "Ljudje eksistirajo" ni v besedi "eksistirajo", temveč v partikularni sodbi. (Partikularne sodbe imajo obliko "Nekateri S so P" , univerzalne pa "Vsi S so P".) Tako Frege izjavo "Nekatera telesa so lahka" preoblikuje v "Obstajajo lahka telesa". Obratni postopek je pogosto zahtevnejši. Stavek "Obstajajo leteče ribe" zlahka pretvorimo v "Nekatere ribe lahko letijo". Več problemov pa imamo, če hočemo v partikularno obliko prevesti "Ljudje obstajajo". Če človeka lahko definiramo kot razumno živo bitje, potem lahko problem rešimo takole: "Nekatera živa bitja so razumna." Pri stavku "Breze obstajajo" ravnamo podobno in stavek prevedeno kot "Nekatera drevesa so breze"; tako kot v prejšnjem primeru smo poiskali nadrejeni pojem (v prejšnjem primeru je to pojem živo bitje), in sicer pojem drevo. Frege pa želi poiskati splošno rešitev, poiskati hoče torej pojem, ki bo nadrejen vsem pojmom. Tak kvazi pojem – Frege v tem primeru uporablja termin pojem s pridržkom: "... če ga že hočemo tako imenovati ... " (Frege, 1969: 73) – mora biti glede vsebine prazen, saj je glede obsega neomejen, saj vsebina lahko obstaja le ob omejitvi obsega. Tem kriterijem zagotovo ustreza pojem "biti enak samemu sebi". V vsakdanjem jeziku pa je za tvorbo pojma brez vsebine primerna kopula (recimo: Bog je). Z njeno pomočjo lahko tvorimo kvazi pojem "bivajoče".

Poudariti je treba, da ko smo v prejšnjem odstavku govorili o stavkih "Ljudje eksistirajo" ali "Obstajajo leteče ribe", nismo imeli v mislih eksistence kot predikata drugega reda, pač pa smo kot splošno rešitev problema hoteli najti vsem pojmom nadrejeni pojem. Tak pojem je po Fregeju eksistenca oziroma "biti samemu sebi enak". Ker je eksistenca v takih primerih vedno nadrejeni pojem, bi nas to lahko navedlo na misel, da eksistenca nastopa v tem primeru kot značilnost pojmov "človek" ali "leteča riba". Kot bomo videli, Frege zavrne tudi to možnost. Da je temu res tako, pa je razvidno tudi iz tega, da pri partikularnih sodbah ne gre za podreditev enega pojma pod drugega. Le pri univerzalnih sodbah lahko trdimo, da je "biti S" podrejen pojmu "biti P". Čemu torej govor o nadrejenih pojmih? Nadrejeni pojem potrebujemo za tvorjenje definicij, iz katerih lahko tvorimo partikularne sodbe. Nadrejeni pojem prevzame v teh definicijah vlogo rodu (genusa). Tako smo storili pri preoblikovanju stavka "ljudje obstajajo" v partikularno obliko, kjer smo poiskali pojmu "človek"

nadrejeni pojem "živo bitje" in dobili definicijo: človek je razumno živo bitje. Ustrezna partikularna sodba se potem glasi: "Nekatera živa bitja so razumna".

Praznost, nezanikljivost, neinformativnost in samoumevnost eksistence kot predikata prvega reda

Na koncu bomo posvetili pozornost naslednjim značilnostim eksistence: 1) vsebinska praznost; 2) nezanikljivost; 3) neinformativnost. Po Haaparanti (Haaparanta, 1985: 131) hoče Frege tukaj pokazati, da lahko eksistenco uporabljamo kot predikat prvega reda, če smo pripravljeni sprejeti eksistenco kot prazen pojem (pojem brez vsebine). Ta pojem eksistence je po Haaparanti tak, da vsakemu predmetu, ki mu prediciramo katerikoli pojem, istočasno prediciramo tudi pojem eksistence. Če po Haaparanti rečemo: "*a* je *X*" potem pravzaprav mislimo "*a* je in *a* je *X*".

Haaparantina teza, da nam je Frege hotel pokazati ceno, ki jo moramo sprejeti (vsebinsko prazen pojem), če hočemo sprejeti eksistenco kot pojem prvega reda, je dobra, če že ne najboljša možna razlaga razlike med stališči, ki jih je Frege imel v "Dialogu", in stališči, ki jih je Frege o eksistenci imel v kasnejših delih. Na dejstvo, da Frege odklanja eksistenco kot predikat prvega reda, ne kažejo samo njegove izjave v kasnejših delih, ampak tudi ton, v katerem govori o tej možnosti v "Dialogu". Spomnimo se samo izraza "kvazi pojem", ki ga uporablja za eksistenco.

Cena sprejetja vsebinsko praznega predikata prvega reda pa je tudi v njegovi nezanikljivosti, zaradi česar po Fregeju tak predikat izgubi svoj pomen. Andrej Ule takole povzema Fregejevo analizo teh stavkov:

> "Pojem 'eksistirati' na enak način pripada čemurkoli kot pojem 'biti sam sebi enak', kajti tega tudi ne moremo neprotislovno negirati. Če se nam zdi, da bi se dalo trditev o eksistenci zanikati, potem še nismo do kraja analizirali stavka, potrebno ga je pretvoriti v partikularen stavek, kjer gre za implikacijsko zvezo dveh pojmov. Takšna zveza pa se seveda da smiselno zanikati (npr. v stavku 'Ljudje so' uporabimo definicijo 'človek = razumno bitje', ali ga pretvorimo v stavek 'Nekatera živa bitja so ljudje', ali konec koncev v nezanikljiv stavek 'Nekaj samo sebi enakega je človek')." (Ule, 1982: 91; opomba 15 na strani 427)

Navedeno Uletovo interpretacijo si lahko razlagamo tudi tako: če stavke o eksistenci pravilno analiziramo, se ti bodisi prelevijo v partikularne stavke, kjer eksistenca sploh ne nastopa, ali pa v njih tudi v končni analizi nastopa eksistenca kot nezanikljiva lastnost prvega reda. Poudariti moram, da se ne strinjam, da gre v partikularnih sodbah za implikacijsko zvezo dveh pojmov. Za implikacijsko zvezo gre pri univerzalnih sodbah, npr. vsi krokodili so plazilci, kjer lahko potem sklepamo: če je nekaj krokodil, potem je plazilec. Je pa res, da gre pri že omenjenem tvorjenju definicij za odnos med nadrejenim in podrejenim pojmom. Če ta dva pojma nastopata v univerzalni sodbi, potem gre med njima res za implikacijsko zvezo. Če sprejmemo tako interpretacijo in menimo, da je nezanikljiva lastnost nesmiselna ter odvečna, potem se ji moramo zaradi tega izogibati. Namige za to najdemo tudi v *Osnovah aritmetike*:

> "... in ko misli, da Boga ne moremo v pravem smislu imenovati en ali edini, ker si o njegovem bistvu ne moremo oblikovati nobenega abstraktnega pojma, se moti v tem, da lahko pojem dobimo neposredno samo z abstrakcijo iz več predmetov. Nasprotno, do pojma lahko pridemo tudi, če izhajamo iz značilnosti; *in tedaj je možno, da nobena reč ne spada podenj. Če ne bi bilo tako, nikoli ne bi mogli zanikati eksistence, in s tem bi tudi zatrditev eksistence izgubila svojo vsebino*. (Frege, 2001: 71-72; poudaril M. A.)

V tem odlomku Frege govori o izvoru pojmov, kar pa nas zanima, pa je njegov jasno izražen nazor, da je eksistenca v primeru, da je ni mogoče zanikati, odvečna lastnost.

Preidimo sedaj še k zadnji potezi eksistence – k njeni samoumevnosti. Kant razlikuje med realnimi lastnostmi, to je lastnostmi, ki če so pripisane subjektu, tej stvari dodajo neko novo lastnost, in eksistenco kot zgolj logičnim predikatom, ki stvari, kateri je pripisana, ničesar ne doda, temveč samo postavi določeno stvar v realen svet. Če bi Frege imel dve ravni obstoja, možno in dejansko eksistenco, potem po Haaparanti in Hintikki eksistenca ne bi bila več samoumevna in nerealna lastnost. Trditev, da *x* (dejansko) obstaja, bi bila informativna, saj bi nam povedala, da *x* ne sodi v razred zgolj možno obstoječih stvari. V tem primeru ne bi bilo možno trditi, da je eksistenca nerealna lastnost. Spomnimo se na argument, da je eksistenca nerealna lastnost. Premise (4) – "Obstajajo *B*-ji" ima enak pomen kot "Nekaj eksistirajočega je *B*" – ne bi mogli privzeti, saj bi kot eksistirajoče lahko označili tudi tiste stvari, ki ne obstajajo v realnem svetu. S tem bi se izognili protislovnemu zaključku. Hintikka navaja primer, da lahko neki stvari, ki se nahaja v zgolj možnem svetu, pripišemo tudi informativen predikat eksistenca v realnem svetu. Njegov primer je Hamlet (fiktivni, možni predmet), za katerega Hintikka trdi, da je v resnici obstajal.

Tudi Frege sam priznava, da bi eksistenca lahko postala značilnost nekega pojma (spomnimo se, da *biti značilnost pojma* pomeni, da sta povezana dva predikata prvega reda), brž ko bi eksistenci dodali neko vsebino, ki jo lahko pripišemo posamezni stvari. Frege vzame hipotetični primer, da bi vse, kar je, razdelili na dva razreda:

1. vse, kar je v njegovem duhu (predstave, občutki: npr. Hamlet, Kentaver),
2. vse, kar je izven njegovega duha.

V tem primeru eksistenca lahko nastopa kot značilnost pojma (ko bi, denimo, rekli "Kentaver obstaja" in s tem menili, da "biti Kentaver" sodi pod pojem "obstaja izven mojega duha"). Vendar Frege takoj zatem poudari, da nekaj, kar je zgolj v njegovem duhu, ne bi imenoval npr. Kentaver, kar je z drugimi besedami rečeno, da ne priznava te delitve na dva razreda. Zanj obstaja samo to, kar je izven njega. Na koncu Frege poudari, da v stavku "Ljudje obstajajo" beseda "obstajajo" ni značilnost pojma človek, ampak njegova lastnost. Torej je eksistenca lastnost drugega reda.

Kaj smo hoteli dokazati oziroma kaj lahko iz povedanega zaključimo? Razkorak oziroma razlika med Fregejevimi zgodnjimi stališči o eksistenci, ki jih najdemo v "Dialogu", in stališči, ki jih najdemo v kasnejših delih, je zgolj navidezna. "Dialog s Pünjerjem o eksistenci" je le hipotetično razmišljanje, kaj bi bilo, če bi

bila eksistenca predikat prvega reda. Namen je bil tudi opozoriti na možnost, da obstaja več svetov in da je v tem primeru eksistenca realna lastnost. Seveda pa sem poskušal opozoriti tudi na pomanjkljivosti v Fregejevem sklepanju.

FREGE'S CONCEPTION OF EXISTENCE

Frege has developed semantics, which allows the use of sentences, which contain empty names. Such sentences are neither true nor false. Frege is of the opinion that affirmation of existence is just a special case of affirmation of number. Saying that something exist is tantamount to saying that something is not zero. Existence is in the same way as number the property of concepts. Ascribing existence to the individuals is senseless and violates the rules of logical syntax. Frege supports in his early work "*Dialog mit Pünjerjem über Existenz*" the view that existence as the first order property is self-evident and cannot be denied. Existence is a property of everything. Therefore is a self-evident property and concept without content and unlimited extension. The claim that existence as predicate of first order is self-evident and therefore a concept without content and unlimited extension, must be understood as a hypothetical reasoning, what would happen if existence was a first order concept. Because existence has no content and cannot be denied, Frege does not accept it as a first order concept.

Keywords: existence, first order predicate, second order predicate, Gottlob Frege.

Literatura

Haaparanta, L. (1985). *Frege's Doctrine of Being*. Helsinki: Acta Philosophica Fenica.

Frege, G. (2001). *Osnove aritmetike in drugi spisi*. Ljubljana: Krtina.

Frege, G. (1969). "Dialog mit Pünjer über Existenz". V Nachgelassene Schriften, Hamburg: Felix Meiner Verlag.

Frege, G. (1975). "Über Begriff und Gegenstand". V *Funktion, Begriff, Bedeutung, Fünf logische Studien*. Göttingen: Ruprecht & Co.

Frege, G. (1976). *Logische Untersuchungen*. Göttingen: Ruprecht & Co.

Frege, G. (1980). *Translations from Philosophical Writings of Gottlob Frege* (prev. & ur. Geach, P. T. & Black, M.). Totowa: Rowman & Littlefield.

Frege, G. (1995). *Die Grundlagen der Aritmetik*. Stuttgart: Reclam.

Frege, G. (1978). *Die Grundlagen der Aritmetik* (*Foundations of Arithmetics*) (dvojezična izdaja, prev. Austin, J. L.). Oxford: Basil Blackwell.

Frege, G. (1967). "Über die Grundlagen der Geometrie II". V *Kleine Schriften*, Darmstadt: Wiss. Buchgesellschaft.

Ule, A. (1982) *Osnovna filozofska vprašanja sodobne logike*. Ljubljana: Cankarjeva založba, str.489, 491.

Williams, C. J. F. (1981). *What Is Existence?*. Oxford: Clarendon Press.